

RECENZIO

– Takács Gergely –

MARJÁN ATTILA: EURÓPA SORSA – Az öreg hölgy és a bika¹

„Az EU működésének megértéséhez zseninek, de legalább is franciának kell lenni.”²

A könyv címe kicsit félrevezető, hiszen nem Európának, mint kontinensnek a jövőjével foglalkozik a szerző, hanem lényegében az Európai Unióval, annak jelenlegi helyzetével illetve a lehetséges szerepeivel³. Az Unió jövőjéről szóló viták szinte a megalakulása óta folyamatosan terítéken vannak, azonban voltak olyan időszakok fennállásának több mint ötven éve alatt, amikor ezek felerősödtek. Az ezredforduló utáni események hatására ismét égető problémává vált, hogy meghatározzák az EU céljait, illetve perspektíváit⁴. Az Unió alkotmányáról szóló franciaországi, majd hollandiai népszavazás kudarca csak egyik jele volt a sok közül annak, hogy nem csak a politikusok, de az Unió lakossága is eltérő véleménnyel van erről a nemzetközi jog által nehezen megfogható képződményről⁵. A könyv aktualitását tehát ezen eseményeknek következményei szolgáltatják.

A szerző az átfogni kívánt problémát – főleg annak nagysága miatt – igyekszik valamilyen módon strukturálni, ezért rögtön a könyv elején azt a megoldást választja, hogy a témát a hagyma felépítéséhez hasonlóan több rétegre bontja. A legkülső réteget a globális kihívások alkotják, amit a nemzetközi verseny kiéleződése, az újabb és újabb versenytársak megjelenése, az erőviszonyok átrendeződése, illetve a biztonságpolitikai problémák jelentik. A középső réteget páneurópai rétegnek nevezte el, ahová azok az összeurópai problémák kerülnek, amelyek függetlenek az EU szervezeteitől, intézményeitől. Ide sorolta ez európai modell fenntarthatóságának, a versenyképességnek a problematikáját. A harmadik, legbelső réteget maga az EU adja. Ebbe a csoportba az európai integrációval és az Unióval kapcsolatos kihívások kerültek be.

A könyv problémájának tartom, hogy a rövid bevezetés után viszonylag nagyobb terjedelemben végigveszi azokat a területeket, amikkel a későbbiek során részletesebben fog fogalmazni. Véleményem szerint ezzel semmi gond nem lenne, ha mindezt rövidebben tenné

¹ HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2007, p. 480.

² Az idézet Madeleine Albright-től korábbi amerikai külügyminisztertől származik. p. 398.

³ Ez a fajta a „keveredés” sajnos a könyv végéig megmarad.

⁴ Csakúgy, mint a NATO esetében a hidegháború lezárultával.

⁵ Jacques Delors UPO-nak, azaz Azonosítatlan Politikai Tárgynak nevezte egyszer az Európai Uniót.

meg, és csak a legfontosabb téziseit mutatná fel, illetve ha a mű végén adna egy ehhez hasonló összefoglalót.

A globális kihívások között az európai versenyképességet emeli ki, amiben folyamatosan növekszik a lemaradásunk Amerikához és lassan a távol-keleti fejlődő országokhoz képest is. Az USA és az EU között fennálló és egyre növekvő különbségnek három okát látja: az első a kevesebb ledolgozott munkaóra, a második az alacsonyabb foglalkoztatási ráta, míg a harmadik a munka termelékenységének alacsonyabb fokában keresendő. Ha Európa számára nem jelentene elég problémát egyedül Amerika, akkor ott van közvetlenül a nyomában Kína és India is, akik minden lehetséges erőforrásukat a fejlesztésekre fordítják.

A második, vagy középső héj probléma-csokrának középpontjában az európai modell és annak főbb elemei állnak. Itt szinte egyenlő súlya van a bevándorlás, az öregedés és a versenyképesség vagy éppen az energiatartósság kérdésének. A középső héj tárgyalásakor rögzíti, hogy a fejlett országokban két jelentősebb gazdasági-társadalmi modell különböztethető meg. Az egyik az angolszász, a másik a kontinentális.

A harmadik, azaz belső héj magával az Unióval kapcsolatos főbb kihívásokat és problémákat öleli fel. Lényegében az EU döntéshozatali, szabályozási és intézményi kérdései kerülnek terítékre. A szerző még mielőtt részletesebben tárgyalni kezdené a hagyma-szerkezet három elemét, megfogalmazza azokat a dilemmákat, amikkel szembesülnie kell abban az esetben, ha fel kívánja térképezni az EU jelenlegi helyzetét, illetve jövőbeli lehetőségeit. Azonban a dilemmák rögzítésekor is tartja magát ahhoz a hármashoz, amit korábban felállított, így jut el a stabilitás vs. növekedés, a hatékonyság vs. egyenlőség, illetve a bővítés vs. mélyítés ellentétpárokhoz. Ezt követően egy gondolat elejéig külön kitér még olyan kérdésre is, ami úgy tűnik, hogy csak egy mellékvágány a szerző számára, viszont nekem az a véleményem, hogy igenis egy fontos kérdéstről van szó. A liberalizmus korlátairól túlságosan röviden értekezik, amit még annak ellenére is problémásnak tartok, hogy ő csak a gazdasági liberalizmust érti alatta. Véleményem szerint ez a fajta szűkítés is kritika tárgyát képezheti, főleg abban az esetben, ha nem csak Amerikával, hanem mondjuk Kínával, vagy Indiával kívánjuk összehasonlítani az öreg kontinenst. A továbbiakban az egyes rétegek összetevőivel foglalkozik a könyv szerzője.

A külső héj – globális gondok

A szerző ebben a fejezetben végigveszi azokat a főbb területeket, amelyek meghatározó szerepet játszanak a külső réteg alakulásában. Ennek megfelelően beszél a

globális trendekről, a globalizáció jelenségéről, a nemzetközi versenyhelyezetről, illetve a távol-keleti új kihívókról is. A globális trendeken belül külön említést tesz a demográfia helyzet hosszú távú alakulásáról, ami a fejlett országok számára nem sok pozitívummal szolgál majd. Ugyanis a mostani folyamatok alapján az a kép kezd kirajzolódni, hogy 2050-re a Föld lakosságának mindössze a 15%-át adják majd a fejlett országok, míg a fennmaradó 85%-ért a fejlett országok lesznek a felelősek. Azon kívül, hogy az afrikai és az ázsiai kontinensen fog az újszülöttek több mint 80%-a világra jönni az is elgondolkodtató, hogy pont itt találhatók meg a világ legelmaradottabb térségei is. Ezen kívül a szerző azt is kiemeli, hogy az energiaforrások szűkösebbé válásával egyre inkább azok az instabil országok kerülnek előtérbe kitermelőként, amik részben a demográfiai növekedésért is felelősek. Természetesen a túlnépesedésnek és az energiafüggőségnek a mellékhatásaként a környezetszennyezés és ebből kifolyólag a klimatikus gondok is felerősödnek. Ebben a fejezetben említi meg a technológia rohamos fejlődéséből fakadó Észak – Dél közötti ellentéteket, valamint a kultúrák közötti különbségeket is, azonban ezek kifejtésére – a liberalizmushoz hasonlóan – nem helyez túlságosan nagy hangsúlyt.

A külső réteg kapcsán röviden felvázolja a globalizáció történetét és arra a megállapításra jut, hogy a globalizációnak nem csak a nemzetközi stabilitás megteremtésében jut szerep, hanem a demokrácia terjedésében/terjesztésében is, ugyanis egy olyan pénzügyi-gazdasági függőségi rendszer alakul ki, ami kivonulással fenyegetne minden olyan esetben, amikor radikalizálódnak a belpolitikai folyamatok. Általánosságok szintjén és főleg a nyugati demokráciákban, vagy az a felé haladó államokban viszonylag működőképes ez a mechanizmus, azonban a Közel-Keleten és Afrikában egyre kevésbé. Ezt nyomban két eltérő, bár részben összefüggő indokkal lehet magyarázni. Az első, hogy Afrika és a Közel-Kelet esetében is nyugati intézmények játszották szerepet segélyprogramok megtervezésében és kivitelezésében, illetve a tőkekihelyezésben is. Azonban ezek a programok a legkevésbé tekinthetők csak hatékonyak, és sikeresnek is csak a legritkábban esetekben. Az igaz, hogy bizonyos demokratikus követelményeket feltételül támasztottak, amik annyira voltak hatásosak, mint a maguk a Világbank és az IMF által indított programok. A másik fontos tényező, ami jelentős változást hozott e tekintetben, az a kínai, valamint az indiai külpolitikában bekövetkezett változás. India és Kína ugyanis azokkal az országokkal keresi az utóbbi években a kapcsolatot, amelyek jelentős mennyiségű energiahordozóval rendelkeznek, illetve amelyektől az antidemokratikus politikai berendezkedésük miatt elfordultak a nyugati államok.

A globalizáció történetét bemutató részben Milton Friedman után a szerző is bevezet egy új fogalmat arra, hogy leírja globalizáció felgyorsult folyamatát. Míg Friedman a Föld „kilaposodásaként” nevezte el, addig Marján a „turbóglobalizációnak”. Ez utóbbival a hidegháború lezárultával kezdődő időszakot nevezte el, amikor is a nemzetgazdaságok helyett egyre inkább olyan multinacionális vállalatok kerültek meghatározó szerepbe, amelyek szinte az összes kontinensen jelen vannak a gazdasági érdekeltségeikkel. A folyamat felgyorsulásában, illetve kiteljesedésében fontos szerepet játszott a telekommunikáció és a számítástechnika rohamos fejlődése, illetve a Kína és India (vagy, ahogy a szerző hívja „Kindia”) bekapcsolódásának a nemzetközi kereskedelembe. Marján a turbóglobalizáció másik hajtómotorjának a Világkereskedelmi Szervezetet és a Nemzetközi Valutaalapot tekinti, amik történetük egyik legkomolyabb válságán mennek keresztül. A WTO esetében sokszor évekig elhúzódó kereskedelmi tárgyalások jelentik a problémát, az IMF-nél viszont az, hogy szerkezeti felépítése és a döntéshozatala nem tükrözi a jelenlegi gazdasági erőviszonyokat. Éppen ezért mindkét szervezet jövője szempontjából meghatározó lesz, hogy sikerül-e majd valamilyenfajta reformokat végrehajtani.

A napjainkban a globalizációval és a multinacionális vállalatokkal szemben megfogalmazódott véleményekre is reagál a szerző, aki szerint ezek a vádak jórészt alaptalanok, hiszen az állam rendelkezik közhatalommal, az állampolgárok pedig dönthetnek úgy, hogy nem fogadják el azt, amit a multik, vagy a globalizáció nyújt. Ezen a ponton ismét vitába kell szállnom a szerzővel, ugyanis a multinacionális vállalatok – ahogy korábban ő maga is állította – olyan hatalmas gazdasági potenciállal bírnak, hogy egy-egy kisebb ország esetében komoly gondokat okozhatnak, ha onnan kivonulnak. Ezért az államok olyan több évre szóló adó-, és egyéb kedvezmények nyújtására kényszerülnek velük szemben, amik egyrészt jelentősen csökkentik az állami bevételeket, másrészt korlátozzák a pénzügyi-gazdasági mozgásterüket. Az hogy az állampolgárok mennyire dönthetnek szabadon egy multival szemben, azt jól példázta egy tavalyi németországi eset, ahol is egy autógyár keletre akarta telepíteni a gyártósorait, hogy ezáltal is csökkentse a munkaerőre fordított kiadásait. A gyár munkásai végül beegyeztek abba, hogy a cég helyben maradásáért cserébe többet dolgoznak kevesebb bérért.

Az állam szerepének csökkenésének cáfolatául azt hozza fel, hogy a hatvanas évek óta az OECD tagállamokban duplájára nőttek az állam GDP-arányos kiadásai. Csakhogy ezek a kiadások olyan területeken realizálódnak, ahol az államnak hagyományosan nagyobb szerep jut: ilyen az oktatás, a kultúra, az egészségügy és a nyugdíjrendszer. Véleményem szerint ezek nem növelik az állam hatalmát, hanem sokkal inkább egy kényszerpályára vezetik. Azzal

viszont egyet tudok érteni, hogy a globális pénzügyi liberalizációnak köszönhetően a fejlett országok körében sokkal kevesebb pénzügyi válság következett be, mint azokban az államokban, amelyeknek a pénzügyi piaci még nem integrálódtak be a nemzetközi vérkeringésbe.

A globalizáció és a versenyképesség összefüggéseire vonatkozóan megállapítja, hogy egy olyan átalakuláson megy át a globális kereskedelmi rendszer, aminek a legnagyobb vesztese úgy néz ki, hogy szinte egyedül Európa lesz. Hiszen az európai gazdaság hajtóereje az export, ami az utóbbi évek során folyamatosan veszít a jelentőségéből köszönhetően az erős eurónak és kínai fél agresszív terjeszkedésének. Ebben a versenyben csak Amerika tesz igazán komoly lépéseket annak érdekében, hogy megőrizze vezető pozícióját. Európában, az Európai Unióban nincs egységes akarat és elképzelés arra, hogy közösen vegyék fel a harcot a piacokért folytatott globális küzdelemben. Ebben a „játékban” három valutának az árfolyama az, ami ténylegesen számít: az amerikai dollár, a kínai jüan, és az euró. „A nemzetközi egymásrautaltságot tovább növelte Kína bekapcsolódása a globális játszámába: a világ egyre nagyobb mértékben függ a jüan árfolyamától, Kína pedig egyre jobban függ a világ – főleg Amerika – fogyasztásától.”⁶ Egyértelműen kijelenthető az is, hogy Európa és maga az EU is jelentős lemaradást mutat azokban az ágazatokban, amik az elkövetkezendő időszakban meghatározóak lesznek a globális versenyben, és ahol az EU Kína személyében komoly vetélytársat kapott. Természetesen nem fejlettségbeli lemaradásról van szó, hanem arról, hogy az Unió nem fordít annyit K+F-re, mint Amerika, vagy amennyit Kína szándékozik. Továbbá az is kiemelendő, hogy az amerikai gazdaság egy újabb szerkezetváltáson van túl, míg Európa csak most eszmélt rá, hogy lépnie kellene. Kína pedig a hidegháborús időszakban képviselt – akkor kevésbé sikeres – „nagy ugrást” most a gyakorlatba ültetve emberi ésszel felfoghatatlan összegeket fordít arra, hogy utolérje az EU-t. Ez a szándék nem csak a technológia kiépítésére vonatkozik, hanem a tudás és az információk megszerzésére is, valamint arra is, hogy a szándék (azaz a tőke), találkozzon az elképzelésekkel (a tudással). Az EU-ban hiányzik az a kiépített struktúra, ami ezt lehetővé tenné, így sokszor előfordul az, hogy európai vállalatok inkább Amerikában fektetnek be K+F-be.

A következő fejezetben azt mutatja be, hogy mik azok a felépítésbeli különbségek a gazdasági és társadalmi rendszert illetően, amelyek az angolszász és a kontinentális államok között húzódnak meg. A versenyképesség szempontjából mindenképpen meghatározó az, hogy amíg az angolszász modellben a vállalatfinanszírozás tőzsdei/piaci úton történik, addig

⁶ p. 109.

Európában banki hitelekből, ami nem feltétlenül felel meg a turbóglobalizáció követelményeinek. Ez az eltérés természetesen azt vonja maga után, hogy a vállalatvezetés is más módszerekkel valósul meg. Az angolszászban a külső, míg a kontinentálisban a belső vállalatirányítási módszer érvényesül. Ennek kapcsán megjegyzi a szerző, hogy az európai kontinensen egyre inkább a briteknél és az amerikaiaknál alkalmazott módszert kezdik átvenni, persze nem túl gyorsan. A gazdasági és pénzügyi modellek után kitér a társadalmi modellekre is, ahol szintén két fő típust különböztet meg, hasonló földrajzi meghatározottsággal. Annak ellenére, hogy könyvében egy különálló fejezetet (a második héj részeként) szán ennek a problémának a tárgyalására viszonylag részletesen elemzi az angolszász és kontinentális rendszerek közötti különbségeket. Az angolszász országokban a gazdasági modellhez hasonlóan a társadalom esetében is a verseny és az állam minimális mérete lesz a jellemző, míg a kontinentális országokban, az európai szociális modell érvényesül. Ez azt jelenti, hogy az állam gondoskodó szerepet vállal, így fontos helyet tölt be a rendszerben a szolidaritás eszméje, és az állami beavatkozás gyakori megnyilvánulása. A két modell különbözőségéből adódik, hogy míg az egyiknél a munka biztonsága a fontos, addig a másikonál a munka hatékonysága és rugalmassága. A szerző egy pár gondolat elejéig foglalkozik a távol-keleti feltörekvő országok társadalmi modelljeivel is, amiket nem tud egyik már meglévő kategóriába sem besorolni. Ezért egy harmadik gyűjtőnevet kreálva merkantilista társadalmaknak nevezi őket. Az európai és ez utóbbi kapcsán megjegyzi, hogy a rendszerek mélyén hatalmas szétfeszítő erő tombol, ami a reformok elmaradásának hiányában bármikor kitörhet a felszínre⁷. A távol-keleti társadalmi modell bemutatása után külön részben foglalkozik Kína és India felemelkedésével. A kommunista ország esetében gazdasági mutatók, és statisztikai adatok segítségével igyekszik azt szemléltetni, hogy az elmúlt húsz évben milyen elképesztően nagy utat tett meg. Kína után Indiára vonatkozóan is hasonló megdöbbentő eredményekről számol be a szerző. A következő részben viszont azt taglalja részletekbe menően, hogy ennek ellenére milyen hatalmas gondokkal kell szembenéznie ezen országok vezetésének: pusztító környezetszennyezés, korrupció, monopóliumokra épülő gazdaság, alacsony termelékenység, egyre szűkülő vízkészletek, szociális ellátórendszer szinte teljes hiánya, több százmillió alultáplált lakos. A szerző szerint a társadalom mélyén fortyogó feszültséget és indulatokat, csak addig lehet elnyomni, amíg a gazdaság ilyen rohamos mértékben fejlődik. Ezt támasztja alá az is, hogy láthatóan mindkét ország expanzív gazdaságpolitikát folytat, ami egyrészt aggodalommal tölti el a Nyugatot, másrészt azért

⁷ A szerző rögtön ezután megjegyzi, hogy csak a 2006-os évben 70.000 ezer felkelés volt Kínában.

valamennyire meg is nyugtatja. A szerző szerint azért lehetne borús jövőképet felvázolni, mert a múlt század első felében, a négy nagyhatalom (USA, Japán, Németország, Oroszország) megjelenésével felborult az addigi egyensúly a nemzetközi viszonyrendszerben, és világegést eredményezett. Ez azonban a XXI. században nem fordulhatna elő, ugyanis a gazdasági kapcsolatok révén olyan szoros függőségi háló alakult ki ezen országok között, hogy szinte elképzelhetetlen lenne az, hogy egymás ellen forduljanak. Ezen kívül – Amerikát leszámítva – egy multipoláris világ kialakításába és fenntartásában érdekelt, amiben természetesen a felek közötti állandó verseny a jellemző. Az EU szintjén ennek eléréséhez viszont az kellene, hogy ennek a több pólusú világnak a szereplőivel kapcsolatos politikákat összehangolják, és kifelé egységesen képviseljék azt.

A közbenső héj

A közepső réteg, azaz a páneurópai problémák tárgyalásakor elsőként az európai szociális modellre tér ki. Részben, azért mert már korábban is viszonylag nagy terjedelemben foglalkozott az európai szociális modell főbb jellemzőinek a bemutatásával, ebben a részben nem is erről akar írni igazán, hanem sokkal inkább arról, hogy létezik-e egyáltalán európai szociális modell? A fejtegetés végén arra a megállapításra jut, hogy bár az európai országban kiépült ellátórendszerek sok hasonlóságot mutatnak, mégsem lehet egy egységes rendszer meglétéről beszélni, ugyanis ahány tagállam annyi féle módszer létezik a rendszer finanszírozására. Emiatt inkább csak elvek szintjén (szolidaritás, biztonság, szociális jogok) van egyezés. Az EU egy ideje már azon fáradozik, hogy valamilyen formában próbálják meg legalább a célkitűzéseket (a szociál-, és foglalkoztatáspolitikai vonatkozásában) egy irányba terelni, azonban a terület érzékenysége miatt, nem jár nagy sikerrel ez a kezdeményezés sem. Az összefogásra és az egységes fellépésre mindennél jobban szükség lenne, hiszen már a tagállamok politikai vezetése is belátta, hogy a jelenlegi rendszer több szempontból is fenntarthatatlan. Egyrészt, azért mert az európai társadalom előregedése következtében egyre kevesebb lesz az az aktív korú, aki eltartja majd az egyre nagyobb számú nyugdíjast. Másrészt azt látjuk, hogy a prosperáló hatvanas, hetvenes években felállított ellátórendszer és a benne lévők érdekeit maximálisan védő szociális jogok olyan mértékben visszafogják Európa versenyképességét, hogy ha ezeken nem lazítanak azonnal, akkor még a jelenleginél is súlyosabb helyzet állhat elő. Ehhez természetesen uniós szintű egységes fellépésre lenne szükség, ami a jelen helyzetben nincs meg. Az európai szociális modell fenntarthatatlansága után az európai nyugdíjbombáról értekezik hosszabban, és ennek keretein belül az előregedő társadalmakról, a népességfogyásról, illetve az állami terhek folyamatos növekedéséről.

A problémáról adott összefoglaló után röviden kitér arra is, hogy milyen megoldásokkal lehetne orvosolni azokat: nyugdíjkorhatár kitolása, nyugdíjasok foglalkoztatása. A bevándorlásról, mint egy alternatív megoldásról itt is röviden beszél, viszont bővebben csak a következő részben, ahol is Európa „iszlamizálódására” helyez nagyobb hangsúlyt.

A kontinensünkön lejátszódó folyamatot Amerika „hispanizálódásához” hasonlítja. Ezek a bevándorló-csoportok külön közösségekben, elzárt szubkultúrákban élnek, és az első generációs társaikkal ellentétben már nem a többségi társadalomba való beintegrálódás az elsődleges a számukra, hanem a saját kultúrájuk minél teljesebb megőrzése. Mivel ez egy olyan probléma, ami szinte mindegyik nyugati országot érinti, ezért ezen a területen is egységes fellépésre lenne szükség.

A páneurópai problémák között említi meg az energiafüggőség és energiabiztonság kérdését is. A mára kialakult helyzet ismertetése után, meghatározza, hogy az európai energiapolitikának milyen prioritásokkal kellene rendelkeznie, és hat ilyen említi meg: 1. hatékonyság növelése; 2. alternatív beszerzési piacok biztosítása; 3. alternatív energiaforrások alkalmazása; 4. egységes energiapiac megteremtése; 5. közös energiapolitika; 6. az energiapolitika komplex kezelésének meghonosítása (annak felismerése, hogy energiapolitika egyre inkább klímapolitikai, nemzetbiztonsági és geopolitikai kérdés).

A gazdasági versenyképesség kérdése is ebben a fejezetben kerül megtárgyalásra, és nagyjából ugyanazokat az információkat ismétli el – kicsivel részletesebben –, mint amiket korábban más fejezetekben már ismertett. Itt is előtérbe kerül az a három lényeges különbség, ami az amerikai modellt sikeresebbé teszi az európainál: magasabb munkatermelékenység, több a heti ledolgozott munkaórák számra, és magasabb a foglalkoztatási ráta. Emellett megemlíti még az amerikai és az európai K+F-re fordított összegek között tátongó hatalmas szakadékot is, ami csak kis részben tudható be annak, hogy az államon kívül a magánszféra is elképesztő összegeket fektetett be. A K+F kiadások vonatkozásában Európa és Kína között csupán annyi a különbség, hogy amíg az EU „lisszaboni programok” elfogadásával tölti az idejét, és azon veszekednek a tagállamokat képviselő delikvenssek, hogy hol épüljön meg az uniós kutatóintézet, addig Kína súlyos dollár milliárdokat költ el arra, hogy Európa után Japánt is megelőzze (ez sikerült is neki 2006-ra). Tehát az Európai Uniónak ezen a téren is komoly lemaradást kell behozni. Az alapok, az európai „mágikus háromszög”⁸ megvannak hozzá: a szabadság, a kreativitás, illetve a motiváció. „A politikai és a gazdasági szabadság garantálása, a kreativitás kiteljesedésének

⁸ p.271

elősegítése, az emberek munkára, a vállalatok beruházásra motiválása.”

A belső mag

A belső réteg problémaköréhez tartozó kérdések közül elsőként az európai identitással foglalkozik, és rögtön az elején elismeri, hogy a „mindennapi életben tetten érhető páneurópai reflexek nem alakultak ki”. Ennek okát abban látja, hogy az európai integráció egy politikai vállalkozás, ami magán viseli az elitizmus jegyeit, és így nem meglepő az sem, hogy az alulról jövő egységesülés nem alakult ki spontán módon. Emellett kiemeli még azt is, hogy a több évszázados történelmi ellentéteket és a rendkívüli sokszínűséget nem tudja semmissé tenni egy térben nagyon távolinak tűnő, és a hétköznapi ember számára felfoghatatlan bonyolultságú intézményrendszer. Ezután az EU egyik tartópillérével a belső piaccal és annak működési problémáival foglalkozik, amit nagy részben a bürokratikus szabályok túlsúlya okoz. Szorosan kapcsolódik ehhez a területhez az euró jövőjének és sikerességének a kérdése, amire a szerző szerint egy bizonyos határon túl az lesz a legnagyobb befolyással, hogy egy ország nélküli valutáról van szó. Ha már egyszer szóba került az euró, akkor nem lehet elfelejtkezni a monetáris politikáról sem, ami szintén komoly gondok elé néz a közeljövőben, főleg akkor, ha a tagállamok továbbra is ilyen bizalmatlansággal tekintenek feléje. Marján szerint a stabilitási paktumban foglaltak – miután rugalmasabbá tették az előírásokat – tökéletesen megfelelnek arra a célra, amire kitalálták őket. A közös monetáris politika és az euró fennmaradására vonatkozó elképzelések közül szerinte az lehet az egyik megoldás, ha létrejön egy elitklub az Európai Unión belül, aminek a tagjai magukra nézve maximálisan kötelezőnek tekintenék az előírásokat. A kétsebességes Európa képe azonban nem csak a monetáris politika kapcsán jelenik meg könyvben, hanem az Európai Alkotmány és az „Európai Egységes Államok” vonatkozásában is. Viszont az aktuális helyzet és a forgalomban lévő elképzelések ismertetésén nem megy túl, csak egy kérdést fogalmaz meg a fejezet végén. Hasonlóan jár el a szerző, akkor is, amikor arra a kérdésre keresi a választ, hogy hol vannak Európa határai (bővítés vs mélyítés, a politikai, biztonsági kérdések kontra gazdasági érvek). Gondolatmenetének a végén immáron többszörre is ugyanarra a megállapításra jut: egységes európai elképzelés, jövőkép, bővítési modell kell, ami zsinórmértékül szolgálhat az elkövetkezendő évtizedekben.

Az utolsó, záró fejezetben Európa sorsával kapcsolatban arra a végkövetkeztetésre jut, hogy Európa nem áll készen egy politikai unió létrehozására, ami véleménye szerint három okra vezethető vissza. Hiányzik a közös nyelv, az identitás (1), mindegyik tagállam mást szeretne az EU-tól (2), illetve egy annyira heterogén csoportosulásról van szó (3), ami még

elméleti szinte is elképzelhetetlenné teszi egy egységes Európa létrejöttét. Ebből kifolyólag az Unió jövőbeli helyzetével foglalkozók körében egyre inkább elfogadottá válik a két, illetve háromsebességes EU modellje, amit szorosabb politikai együttműködés tart össze. Mindezek alapján azt lehet mondani, hogy az Unió egy olyan képződmény, ami ugyan egyes aspektusaiban mutat állami jellegzetességeket, de nem rendelkezik sem politikai, sem katonai hatalommal, így nem tekinthető globális tényezőnek sem.

Zárógondolatok

A szerző a könyv megírásakor arra törekedett minél több olyan területre térjen ki, ami az EU jelene és jövője szempontjából mindenképpen meghatározó szerepet tölt be. Ennek érdekében egy olyan logikusan felépített elméleti vázat hozott létre, ami lehetővé teszi, hogy minél komplexebben lássa az olvasó azt, amit a szerző tapasztalt, és ami e könyv megírására sarkalta. Ez a struktúra lehetővé teszi, hogy távolról közelítse meg a problémahalmazt, és lépcsőről lépésre haladjon egyre beljebb. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a szerző elképesztő mennyiségű tényadattal és információval igyekszik nyomatékot adni, és alátámasztani állításait. Érvelése világos, egyszerű és azok számára is tökéletesen megérthető, akik korábban nem foglalkoztak ilyen kérdésekkel.

Viszont ami előnyként hozható fel a könyvvel kapcsolatban az egyben a hátránya is. Véleményem szerint nem azzal van a gond, hogy túlságosan távolról indul el a probléma feltárásához – hiszen egy ilyen globalizált világban ez elkerülhetetlen –, hanem azzal, hogy egyes területekkel túlságosan elnagyoltan foglalkozik. Ez történt például az energiatülség, a klíma-kérdés, a biztonságpolitika és a török kérdés kapcsán is. Úgy gondolom, hogy az európai szociális modell válsága mellett legalább akkora figyelmet érdemeltek volna ezek a kérdések is, hiszen ezek közül bármelyik, akár egymagában és rövidtávon is komoly gondokat tudna okozni. Ezen kívül azt is problémásnak tartom, hogy sokszor fordul elő gondolatismétlés a könyvben, így gyakran úgy tűnik, mintha mindig ugyanazt az egy problémát járná körül.

Mindezek ellenére úgy gondolom, hogy egy élvezetes stílusban megírt, könnyen emészthető könyvről van szó, ami nyugodt szívvel ajánlható, azoknak is, akik már régebb óta foglalkoznak a kérdéssel, és természetesen azoknak is, akik csak most kezdtek el érdeklődni az EU és annak jövője iránt.